

Declarația universală a drepturilor omului 55 de ani de la adoptare

La 10 decembrie 1948, Adunarea Generală a ONU a adoptat și proclamat Declarația Universală a Drepturilor Omului. Până a se ajunge la un asemenea document, omenirea a străbătut anumite etape.

Antichitatea greacă făcea distincție între noțiunea de *drept natural* și noțiunea de *drept pozitiv*. Sofocle se referă la *legile scrise* și la *legile nescrise*. Eroina sa, Antigona, apără legile nescrise, legile datoriei morale împotriva justiției, rațiunii de stat. Adresându-se lui Creon, Antigona îi spune: „Iar eu porunca ta / N-o socotesc atât de tare-ncât pe om / Să-l facă-a-nfrânge chiar și legile zeiești / Că-aceste legi nu sunt în slove scrise, nu / Dar pe vecie-s legi și nu-s de azi, de ieri / De când or dăinui, n-o știe nici un om / Și să le calc de frica vreunuia, oricât / De tare-ar fi? Să m-osândească zeei? / Nu!”. Imnul de slavă închinat legilor nescrise, veșnice, date de zei, nu presupune faptul că Sofocle ar nesocoti legile, făcute de oameni. Ismena, sora Antigonei, îi dă replica: „Dar nici pe-ale cetății legi / Și rânduieli nu sunt în stare să le-n-frunt”. (1)

Drepturile naturale sunt drepturile presupuse a fi înăscute, proprii ființei umane: dreptul la existență, la integritate corporală, libertate, egalitate, chiar proprietatea. *Drepturile civile* sunt drepturile reglementate de domeniul juridic și recunoscute ca atare.

Platon considera doctrina dreptului natural ca paradigma ideală a legilor. Pentru Aristotel, dreptul natural era condiția minimă a vieții politice. Ulpian a formulat, lapidar, principiile dreptului natural: „a trăi onest, a nu dăuna semenului, a da fiecăruia ce i se cuvine”.

Grotius este considerat creatorul teoriei dreptului natural. El pune accentul pe sociabilitate, oamenii hotărând de comun acord să se supună unei autorități comune. Ei au înclinație naturală pentru o societate liniștită. Dreptul rezultă din instinctul social. Dreptul natural garantează proprietatea. (2)

În anumite documente istorice există referiri la dreptul natural. În *Magna Charta Libertatum* (1215) apar formulări precum: „Nici un om liber nu va putea fi arestat, întemnițat, molestat, lipsit de libertățile și drepturile sale, nici pus în afara legii sau exilat, decât în baza unei sentințe, în conformitate cu legile țării sale”. (3) În alte documente engleze – *Petiția drepturilor* (1628), *Habeas Corpus Act* (1679), *Legea drepturilor* (1689) – se reiau ideile din

Magna Charta Libertatum, adăugându-se și referiri la dreptul la petiție, la libertatea cuvântului, la faptul că dezbaterile și procedurile din parlament nu pot fi limitate de nici un alt for decât parlamentul însuși.

În *Declarația de independență* (1776) a fostelor colonii britanice din America de Nord este invocată doctrina dreptului natural: „Toți oamenii sunt creați egali. Ei sunt înzestrați de Creator cu anumite drepturi inalienabile: viața, libertatea, căutarea fericirii”. În 1787 se votează Constituția. Se spune că Amendamentele la Constituție sunt o adevărată „declarație a drepturilor” americană.

Declarația drepturilor omului și cetățeanului (1789) enumeră drepturile naturale imprescriptibile ale omului: libertatea, proprietatea și rezistența la opresiune. Principiul egalității se află în articolul 1: „Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi”. Libertatea are o definiție negativă: „Libertatea constă în posibilitatea de a face tot ceea ce nu dăunează altuia”. Articolul 17 este consacrat proprietății: „Proprietatea fiind un drept inviolabil și sacru, nimeni nu poate fi privat de ea, dacă nu este o necesitate publică, legal constituită, proprietarul primind, în prealabil, o despăgubire”. (4) Declarația franceză enunță un anumit număr de libertăți care aparțin tuturor oamenilor care sunt, în același timp, și cetățeni. Declarația, prin afirmația „toți oamenii sunt egali în drepturi”, pune capăt diferențelor de statut care existau în vechiul regim, dar neglijează inegalitățile de fapt, care țin de noroc, educație, poziție socială. Principiile enunțate în *Declarație* constituie fundamentul oricărui regim liberal.

Declarația Universală a Drepturilor Omului a preluat ceea ce este bun din aceste documente istorice, precum și din scrierile unor gânditori democrați, liberali. În același timp, a adăugat idei ce corespund perioadei actuale.

Libertatea, egalitatea și fraternitatea, proclamate de revoluția franceză, se întâlnesc în Articolul 1 al *Declarației*: „Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității”. (5)

Drepturile pot fi grupate în mai multe categorii. Sunt drepturi ce aparțin omului ca ființă: viața, libertatea, securitatea personală, protecția în fața torturii și a pedepselor degradante.

Probleme ale umanității

Alte drepturi provin din statutul omului ca ființă socială. Din egalitatea tuturor în fața legii decurge dreptul omului de a fi protejat de lege, fără nici o discriminare-Articolul 9: „Nimeni nu trebuie să fie arestat, deținut sau exilat în mod arbitrar” își are originea în *Magna Charta Libertatum*. Prezumția de nevinovăție, judecarea individului de un tribunal imparțial și independent sunt drepturi importante.

Drepturile sunt corelate cu responsabilități. Dreptul de a circula în mod liber, de a-și alege reședința în alt stat, poate fi folosit de individ în cazul în care este persecutat în țara sa. Dar acest drept nu poate fi invocat, atunci când individul vrea să scape de pedeapsa pentru o crimă de drept comun sau pentru acțiuni contrare scopului și principiilor ONU.

Având dreptul la viață personală, la viață de familie, omul va fi protejat de lege față de imixtiunile în domiciliul, în corespondența sa.

O categorie aparte de drepturi sunt cele *economice și sociale*. Dreptul la proprietate face obiectul Articolului 17: „Orice persoană are dreptul la proprietate, atât singură, cât și în asociație cu alții. Nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa”. Printr-o coincidență surprinzătoare, Articolul 17 din *Declarația drepturilor omului și cetățeanului* se referă tot la proprietate, în termeni destul de apropiați. Corelate cu dreptul la muncă, sunt dreptul la un salariu satisfăcător, care să-i asigure omului o existență conformă cu demnitatea umană, precum și dreptul individului de a fi ocrotit împotriva șomajului. Alături de dreptul la muncă este prevăzut și dreptul la odihnă și concedii periodice plătite. Atât munca, precum și securitatea socială trebuie să-i asigure omului dreptul la un nivel de trai decent.

Drepturi esențiale cuprinse în *Declarație* sunt cele privitoare la libertatea opiniilor și a exprimării, care permit individului să aibă păreri proprii despre viața politică și socială pe care să le transmită și altora. Prin libertatea de gândire, de conștiință și religie, individul își manifestă convingerile și religia, sau și le poate schimba.

Ca element esențial al societății civile, individul are dreptul la libertatea de asociere și de întrunire. Trăind în societatea politică, „orice persoană are dreptul de a lua parte la conducerea treburilor publice ale țării sale, fie direct, fie prin reprezentanți liber aleși”, precum și „dreptul de acces la funcțiile publice din țara sa”. Având în vedere un regim democratic, *Declarația* consideră că voința poporului trebuie să constituie baza puterii de stat. Voința va trebui exprimată prin alegeri corecte, care să aibă loc prin sufragiu universal, egal și secret.

Drepturile culturale ale individului se exprimă prin dreptul la învățătură, prin dreptul de a participa la viața culturală.

Întâlnim în *Declarație* idei asemănătoare concepției liberalismului privind limitarea libertății individului numai de libertatea celorlalți. „În exercitarea drepturilor și libertăților sale, fiecare om trebuie să se supună numai acelor îngrădiri, stabilite prin lege, exclusiv în scopul de a asigura convenita recunoaștere și respectare a drepturilor și libertăților altora”.

Omului trebuie să i se recunoască personalitatea juridică. El este cetățean și-și poate schimba cetățenia. Dar, nimeni nu-l poate lipsi pe cetățean, în mod arbitrar, de cetățenia sa.

Declarația cuprinde și imperativul ca nici un stat, grupare sau persoană să nu se prevaleze de vreo dispoziție a acestui document, pentru a desființa unele drepturi și libertăți. Aluzia este, mai ales, la regimurile totalitare, în care indivizilor nu li se respectă drepturile.

Declarația Universală Drepturilor Omului are în vedere nu un om abstract sau o societate ideală. Drepturile sunt ale unui om concret, trăitor într-o societate de la mijlocul secolului al XX-lea. Desigur, este o societate cu un regim democratic. Numai într-o astfel de situație, omul, ca ființă liberă, se poate bucura de ansamblul de drepturi economice, sociale, politice și culturale. Respectarea de către stat a drepturilor omului trebuie să se coreleze cu necesitatea înțelegerii corecte de către cetățean a responsabilității ce-i revine în exercitarea acestora.

Pătrunsă de un spirit umanist, *Declarația* vădește un respect profund față de om, considerând că recunoașterea demnității, a drepturilor egale și inalienabile constituie „fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume”. Adunarea generală ONU, din 10 decembrie 1948, considera *Declarația* ca „ideal comun spre care să tindă toate popoarele și toate națiunile, pentru ca toate persoanele și toate popoarele societății să se străduiască, având această declarație permanent în minte, ca prin învățătură și educație să dezvolte respectul pentru aceste drepturi și libertăți și să asigure, prin măsuri progresive, de ordin național și internațional, recunoașterea și aplicarea lor universală și efectivă, atât în sânul popoarelor statelor membre, cât și al celor din teritoriile aflate sub jurisdicția lor”.

Constituțiile statelor democratice prevăd o serie de drepturi și libertăți. De exemplu, referitor la dreptul la muncă apar formulări specifice. În Constituția Franței se afirmă: „Fiecare are obligația de a munci și dreptul de a obține o slujbă”; constituția Italiei prevede că: „Republica recunoaște tuturor cetățenilor dreptul la muncă și

Probleme ale umanității

favorizează condițiile ce fac efectiv acest drept” (6). Și în Constituția României se arată că: „Dreptul la muncă nu poate fi îngrădit. Alegerea profesiei și alegerea locului de muncă sunt libere” (7). Existența șomajului în aceste țări evidențiază contradicția între starea de drept și starea de fapt. În țările democrate există egalitatea în fața legii și egalitatea șanselor. În privința condițiilor de plecare, concurenții sunt egali. În cazul celorlalte drepturi și libertăți, societățile democrate au căutat să creeze un cadru instituțional adecvat pentru exercitarea lor în practică.

Deși a trecut mai mult de jumătate de secol de la adoptarea sa, Declarația Universală a Drepturilor Omului își vedește actualitatea. Umanitatea mai are multe de făcut în direcția transformării acestor drepturi într-o realitate în toate statele.

Prof. univ. dr. Raisa RADU

Bibliografie

1. SOFOCLE *Teatru, Tragedii*, București, EPLU, 1965, p. 442-443
2. TOUCHARD, J. *Histoire des idées politiques*, vol. 1, Paris, PUF, 1966, p. 20
3. DUVERGER, M. *Constitutions et documents politiques*, Paris, PUF, 1966, p. 311
4. DUVERGER, M. op. cit. p. 3-4
5. *** *Declarația Universală a Drepturilor Omului, Reprezentanța ONU în România*, 1998, p. 6. toate trimiterile din text sunt din această lucrare, p. 6-48
6. DUVERGER, M. op. cit. p. 383, 387
7. *** *Constituția României*, București, 1991, p. 17